

Jelenlét, teológiai kártyák, itt maradt jel

■ KOCZOR TAMÁS

DONÁTH László: *Hatalomtalanul. Írások és beszédek 2006–2024*. Szerk. Ittész Nóra. Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség, Budapest, 2025.

Egy új könyv kapcsán elsőként mindenkit a szerző érdekel, ki írta. Megmondom: Donáth László. Erre többen azonnal visszacsukják, mintha még az érintése is tisztátalanná tenne. Mások – magam is – érdeklődve nyitjuk ki: „...*holta után is beszél*”. Ez Bartha István előszavának is a címe, amely legalább annyi dicséretet és figyelmet érdemel, mint maga a könyv. Annnyira jót, mint ő, soha nem fogok tudni írni. Ő is szektatag. Megkapó volt számomra a megközelítése: „Aki viszont egy kicsit is ismerte Laticit, nem tudta nem szeretni. Őszintén és tisztán. Azzal együtt is, hogy egy szektát hagyott hátra. Barátkozom a gondolattal, és ízelettem bizarr gyönyörét annak, hogy tagja lehetek ennek a szektának. Nem igényel kizárólagosságot, nem fenyeget pokollal, ha eltávolodsz tőle. Csak ott van. Vagyis ott van, ahol vannak hozzá hasonló istenbolondjai. Olyanok, akik legádázabb ellenségük vagy korábbi árulójuk számára is mindig nyitottak maradnak. Ja, igen, valami olyasmi, mint a Názáreti szektája.”

Donáth László történelmi adottsága nem jó vagy rossz, hanem a sorsa. 1956 novemberében, a forradalom leverése után Nagy Imre és kormányának tagjai, negyvenkét ember menedéket kért a jugoszláv nagykövetségen. Köztük volt Donáth Ferenc, akinek családja, köztük fia, Donáth László is velük tartott. A szovjetek biztonságos távozást ígértek, majd november 22-én a konvojt elfogták, és Romániába hurcolták őket. Ott Donáth László súlyosan megbetegedett, és elveszítette fél szeme világát – ez a sorsfordító esemény egész életére rányomta a bélyegét. Olyan történelmi szereplő lett, akinek a helyzete egyrészt belekötötte egy kapcsolati hálóba, másrészt sajátos társadalmi szemléletet adott neki, amely a konzervatív egyházi szemlélettől erősen elüt. Sokan a Sátánt vélték benne megjelenni. A szocialista szó önmagában is kiverte a biztosítékot. Az, hogy a szerepvállalása egészen az aktív feladatvállaló parlamenti képviselőségig vezette, még inkább betette a kaput.

„Amikor ezelőtt majdnem ötven évvel elhatároztam, hogy teológiával akarok foglalkozni, kifejezetten intellektuális érdeklődés motivált. Amikor az édesapámhoz hasonlóan nagy tudású, bölcs, sokat tapasztalt és sokat szenvedett emberek megkérdeztek, vajon miért, mi az, ami engem izgat, többféle választ adtam. De valamiért, szeméremérzetből vagy visszafogottságból, a legfontosabbat elhallgattam. Nem mondtam ki azt a mondatot, hogy mindannak hatására, amit gyerekkoromtól fogva ebben az országban tapasztaltam, amit édesapám és barátai körében láttam, amit akkor éreztem, amikor hírül vettem, hogy édesanyámat úgy tartották fogva, hogy semmi-féle ítélet nem született ellene, bátyám pedig három évig más néven és gyermekotthonban élt ebben az országban, egyre erősebb lett bennem a vágy visszavonulni, visszahúzódni mindattól, amiben ennyi gonoszság, ennyi aljasság lehetséges. Ahol ártatlanokat és bűnösöket egyben tartottak és egybedaráltak mindenfajta érték vagy

értelem nélkül, ahol sem az ember, sem az emberség nem számított, sem az, amit itt Jézus oly gyönyörűen mond: »Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.« Ennek a szónak, lehet, soha sem volt foganatja, de az is lehet, hogy volt, csak az időben odaveszett, és a 20. századra már csak következmények nélküli, jámbor óhaj maradt.

[...] Amikor valóságosan megértettem, hogy sokkal több köze van a szüleimnek mindahhoz, amiről a názáreti Jézus tanított – függetlenül attól, hogy személy szerint ők mit kezdtek ezzel, miképpen építették be az életükbe –, akkor vált számomra világossá, hogy elsősorban nem a könyvtár és nem a tudomány, hanem a másik ember, a létrehozható közösség, a több ember által teremtett, valóságos erővé váló, a társadalmat javítani képes csoport az, amivel nekem dolgom van.”

Donáth László jelen van. Mindegy, hogy miről legyen szó, cigányságról, zsidóságról, történelemről, közletről, gyülekezeti tagokról – és közben megőrül attól, hogy egyháza miért nincs jelen. Látja az érzékeny pontokat. Nem a hiányzó mondatokat diktálja, nincsenek előírásai, hogy mit kellene tennie az egyháznak, csak azt siratja vagy kárhoztatja, hogy nincs jelen. Hogy miért szeretne elrejtőzni mindenét befogó majomként a valóság elől, az elől, hogy itt él, ebben az országban, ebben az Európában, ezen a bolygón.

„Egykor szüleim és barátaiak megteremtették az évtizedeken át folyó hazugsággal szemben azt az erős várat, amely nem ideológiából és ügyeskedésből jelentett életre indító s megtartó fundamentumot. Kizárólag személyes és megszenvedett életük vált példázattá. A hozzájuk való hűség szükségképpen hozta magával értékeik s álmaik magunkra vételét létben és lélekben. Volt olyan ’56 után nagy ítélettel börtönbe került újságíró, aki a ’70-es évek elején megkötötte a hatalommal a maga alkuját. Egy glosszájában nem volt rest apámat gyalázni, hogy engedhette fiát teológiát tanulni. Pedig ez még megelőzte néhány tucatnyi igaz magyar – köztük az akkor még ifjú zongoraművész Kocsis Zoltán – tiltakozását az 1977-es prágai Charta mellett. Apám kezdeményezte az első valóságos és hangos nemet 1956 után, kiszolgáltatva a kádári önkény semmit sem késlekedő bosszújának. Iványi Gáboron kívül ez idő tájt egyházi ember nem keveredett a világi hatalom ellen tiltakozók közé. És egy sem lett egyházi vezető azok közül, akik a ’70-es vagy a ’80-as évek folyamán kiálltak az alapvető emberi jogokért.”

Igehirdetése is komoly dilemmákat állít. Legalábbis elvitatkozhatnánk a súlypontok kérdésén. Legfőbb szabályunk általában a Krisztus-hirdetés, ez jól is van így. Egy temetés legyen a feltámadásról szóló bizonyosságtétel! És itt jön a csavar. Ugyanis Donáth László számára a meghalt is nagyon fontos. Gyakorlatában a végsőig utánajárt, ki is volt az elhunyt. Így ha nem is ismerte személyesen, hanem csak például a gyászolókhoz van köze, akkor is szinte ismerőseként temeti. Mindenkit eltemet. Legyen az ateista, humanista, zsidó, katolikus vagy akármilyen felekezetű, és valamennyiszer evangéliumot hirdet. Ez azonban nem légtüres térben, „általában” mondanivalóként szólal meg, hanem bensőséges személyességgel, száz szállal kötődve a jelenvalósághoz.

„Anna halála nem az orvostudomány szégyene. Az ember csak ennyire képes. És szemben áll ezzel egész tudományos munkálkodása, amely úgy lett elrejtett dicsőséggé, hogy eredendő emberségét, asszonyiságát, alázatát a kicsik, az elesettek, a támogatását kérők és a művészek iránt nem veszítette el. József Attila-i mércével mérte önmagát. Nemcsak a halála szükségszerű tehát, hanem az is, hogy az, aki ura a halálnak, dicsőségébe fogadja be őt, a tökéletesség provokációja elől vissza nem riadót.”

A templomi igehirdetése ugyanilyen. Olykor bosszantó, ahogy kiszól valakinek, hogy hozza oda a másik Bibliát, vagy utal személyes történetekre, név szerint tanúként citálva hallgatókat. De az igehirdetése jelen van. Ott és akkor szólítja meg azokat az embereket, akik hallgatják őt.

„De az a reménység, amelyről itt az apostol beszél, az nem erre a világra vonatkozik, hanem arra, ami miatt nekünk újra és újra erőnk támad.

Még egy percre visszatérek a múlt vasárnaphoz. Ezzel szeretném megköszönni Mező Timeának, Kiss Zolinak, Koczor Miklósnak, Németh Sanyinak, Breuer Katinak és Anna lányomnak nemcsak azt, hogy ott voltak, hanem hogy ők – mind fiatal vagy örök fiatal evangélikusok – pontosan tudják, hogy a feladat akkor is ennek a világnak a megváltoztatása, ha reménytelen. Ők nem a változásba vetik reményüket, nem áltatják magukat azzal, hogy majd egy jobb világot teremtenek, nem mondják azt, amit én is oly szívesen énekeltem ifjúkoromban – ha János bácsi még eljön zongorázni a szeretetházba, a kedvemért eljátssza –: »ez a harc lesz a végső«. Hát aligha. Sok-sok harc lesz itt még. De a mi reményünk valami egészen másra vonatkozik.

Megkérem Timikémet, hozza ide nekem Károli Gáspárt, merthogy az a nyelv, amely ötszáz éve létezett, pontosan mutatja, hogy értette ez a gönci szent öreg az Írást, amit egészen másképp értett Babits, és talán másképp én is. »Mert azt mondom bizonytal, hogy az mellyeket mostan szenvedünk, nem hasonlítandók az dicsőséghez, mely nekünk megjelentetik. Mert az teremtett állatok is nagy szorgalmatossággal várják az Istennek fiainak dicsőségeknak megjelenését.«

Hogy ez jó vagy rossz? Hogy így kell ezt csinálni, vagy ez az igehirdetés megcsúfolása? Ezt ki-ki döntse el maga. A hallgatók azonban kétségtelenül bevonódnak, értik, és kicsit sem unatkoznak.

A legbosszantóbb, hogy Donáth Lászlónak mindig van egy teológiai kártyája. Egyszerűen nem tudja letagadni lelkész voltát. A legprofánabb, lepolitikaibb összefüggésben is Krisztus embere. Ó, kicsit sem hibátlanul! Olvasva szinte fáj, hogy nem ülünk ott a körúti asztalnál, és nem mondhatom – nem kis belső diadalittassággal –: „Laci, ez nagyon nem így van.” És begyűjteném belátó, mosolygó egyetértését, hízalva az egómat. Esetleg megtetézni azzal, hogy én olvastam valami olyat, amit ő nem. Ez aztán mutatvány lenne! Kevés nála olvasottabb embert láttam.

Donáth László megosztó személyiség, és élvezi. Elsőként talán a múltnak, szüleinek, sorstársainak itt maradt jele. De jellé válik abban is, hogy kíméletlen a szolidaritásban. Erős szavakat használ akkor, amikor azt látja, hogy bárki, legyen az politikus vagy egyházi vezető, papként vagy lévitaként kész elmenni a segítségre szoruló mellett, a cigány, a bevándorló, a zsidó, a gyermek mellett.

„A cigányokat nem misszionálni kell. Semmiképp sem különösebben, mint a többi embert. Vagy mint magunkat, hogy míg másoknak prédikálunk, magunk alkalmatlanná ne legyünk. Ezért vissza kell fordítani a népnevelő hevülettől fodrozódó öntudatot: mire tanít minket a magyar cigányság története és sorsa? Indít-e bennünket valamire az a töméntelen gyalázat, ami ebben az eltelt húsz évben a magyar társadalom páriájára szakadt? A cigányságnak nincs szüksége a mi teológiai reflexiónkra. Valljuk be, erre nekünk sem. Amire már régóta szükség van, az a teljes magyar társadalom ideológiakritikai szemrevételezése. A hazai evangélikus egyház és gyülekezetei, intézményei túlnyomó többsége éli a maga rendszerkonform életét. Eltekintve néhány, a nemiséggel kapcsolatos – nemhogy a társadalom, de még az egyház túlnyomó többségének véleményét sem reprezentáló – konzervatív tiltakozó kiáltványtól és utcai fölvonulástól, a magyar közélet valódi, elodázhatatlan problémái nem lettek az egyházi közélet témáivá. Az egyház hetilapjának vértelen és veszélytelen püspöki publicisztikái között egyet sem találunk, mely a globális jelenségekre adandó teológiai reflexiók forrásává vagy útmutatójává lehetne.”

Hadd essen még egy szó arról, hogy milyen szép ez a kiadás, Ittész Nóra gondos szerkesztőmunkája. Külsejében a *Hét Hárs* című periodika jegyeit viseli, de nincs rajta évfolyamjelölés és dátum vagy a fehér hárs grafikája. Egyféle emlékműve ez a befejeződött folyóiratnak. Reméljük, több is lesz, hiszen Donáth László hagyatékában még sok olvasnivaló van. Így aztán bátran, előítéletek nélkül! Van még hely a sektában.